

Mobbning ur ett culpaperspektiv – vad kan rimligen begäras av skolhuvudmannen?

av Tove Bennström

Tove Bennström
tove.bennstrom@lro.dom.se

Statistik från Skolverket pekar på att mobbning utgör ett växande problem inom skolväsendet. En attitydundersökning genomförd under år 2000 visade att fyra procent av eleverna i grundskolan känner sig mobbade av andra elever, vilket innebär en ökning med femtio procent jämfört med en liknande undersökning år 1997. Likaså har antalet anmälningar till Skolverket rörande mobbning i grundskolan blivit fler.¹ Rättsliga aspekter av mobbning har traditionellt berörts sparsamt, både i den allmänna diskussionen, i juridisk doktrin och i domstolarnas praxis. Hösten 2001 tog så Högsta domstolen (HD) för första gången ställning till frågan huruvida en kommun, i egenskap av huvudman för skolverksamheten, skulle åläggas skadeståndsskyldighet med anledning av att en flicka blivit utsatt för mobbning under sin högstadietid.

Käranden i det aktuella målet, Johanna Rosenqvist, menade att skolhuvudmannen, Grums kommun, genom att inte i rätt tid och på rätt sätt ingripa, hade vidtagit otillräckliga åtgärder för att stoppa mobbningen av henne och därmed förfarit oaktsamt. Kommunen bestred å sin sida ansvar, med hänvisning till att man vidtagit omedelbara och typiskt sett tillräckliga åtgärder för att komma till rätta med situationen och hjälpa henne. I tingsrätten bifölls Johanna Rosenqvists skadeståndsyrkande. HD, som också konstaterade att regeln om det allmännas skadeståndsansvar vid myndighetsutövning i 3 kap. 2 § skadeståndslagen (SkL) var tillämplig, delade emellertid hovrättens uppfattning att hon inte skulle tilldömas någon ersättning, med motiveringen att kommunen inte kunde anses ha gjort sig skyldig

till ansvarsgrundande fel eller försummelse.

Vad beträffar den rättsliga prövningen av kommunens ansvar drar HD i sin dom, NJA 2001 s. 755, upp ett antal centrala riktlinjer för framtida fall av liknande slag. I skadeståndshänseende uppställs ett krav på att "skolan skall ha gjort vad som rimligen kan begäras" för att kommunen skall undgå ansvar. Det avgörande sägs härvid vara huruvida skolan har "tagit problemet på allvar" samt "gjort vad den kunnat för att komma till rätta med det". I domen understryker HD också reglerna i skollagen och den arbetsmiljörättsliga regle-

Jur. kand **Tove Bennström** är f.n. anställd vid Länsrätten i Göteborg.

Artikeln utgör ett sammandrag av hennes uppsats 20 poäng vid Handelshögskolan vid Göteborgs universitet våren 2002. Handedare: Filip Bladini.

ringen, vilket talar för att dessa har legat till grund för skadeståndsbedömningen.

Vilka motverkande åtgärder måste då en skolhuvudman vidta för att undgå skadeståndsskyldighet vid en rättslig prövning? Syftet med denna framställning är att, med utgångspunkt från befintliga författningsnormer samt HD:s uttalanden i NJA 2001 s. 755, belysa fenomenet mobbning utifrån ett skadeståndsrättsligt culpaperspektiv samt visa på en del tänkbara argumentationslinjer och tolkningar.

Mobbning och skolans värdegrund

I 1 kap. 2 § skollagen (SL) slår lagstiftaren fast de grundläggande värden som skall genomsyra det offentliga skolväsendet, vilka tillsammans utgör vad som brukar benämnas skolans värdegrund. Där uttrycks bland annat att utbildningen, i samarbete med hemmen, skall främja elevernas "harmoniska utveckling till ansvarskännande människor och samhällsmedlemmar" samt att verksamheten i skolan som helhet "skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar". Att elever inte skall behöva bli utsatta för mobbning har en stark koppling till skolans värdegrund. I 1 kap. 2 § 3 st. 2 SL stadgas därför om en särskild skyldighet för alla som verkar inom skolan att "aktivt motverka alla former av kränkande behandling såsom mobbning och rasistiska beteenden". Enligt förarbetena innefattar detta ett stort ansvar för rektor, lärare och övrig skolpersonal vad gäller att upptäcka och agera kraftfullt mot all mobbning liksom att vidta förebyggande åtgärder. Vidare nämns i motiven att mobbning måste angripas genom insatser som syftar till att stärka hela skolans värdegrund.²

I den nuvarande läroplanen från 1994 (lpo 94) sägs att "skolan skall sträva efter att varje elev tar avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling samt medverkar till att bistå andra människor". Läroplanen ålägger även alla skolors rektorer en

särskild skyldighet att upprätta, genomföra, följa upp och utvärdera en handlingsplan för att förebygga och motverka mobbning samt andra former av kränkande behandling bland elever och anställda. Av planen bör enligt motivuttalanden på skolområdet framgå dels vem som har ansvaret för att upptäcka och utreda mobbning, dels tydliga anvisningar för hur skolpersonalen skall agera när de blir varse att sådan förekommer. Utöver detta skall den även innehålla en strategi för hur uppföljning och utvärdering av vidtagna åtgärder skall genomföras samt rutiner för hur kommunikationen mellan rektor, skolpersonal, elever och föräldrar skall skötas.³

Skolan som arbetsplats

Sedan 1991 likställs i 1 kap. 3 § 1 st. 1 arbetsmiljölagen (AML) alla som genomgår utbildning med arbetstagare, vilket gör skolan till en av Sveriges största arbetsplatser. Utbildningsarrangören, det vill säga kommunen, är härvid att betrakta som arbetsgivare i arbetsmiljölagen, även om arbetsmiljöuppgifterna ofta brukar delegeras till rektorer och lärare.

Arbetsmiljölagens centrala ändamål, som kommer till uttryck i 1 kap. 1 § AML, är "att förebygga ohälsa och olycksfall i arbetet samt att även i övrigt uppnå en god arbetsmiljö". I motiven till den ursprungliga arbetsmiljölagen från 1978 uttrycks att arbetsmiljön skall "tillgodose väsentliga mänskliga behov i vid bemärkelse", varvid det särskilt nämns att mellanmänskliga relationer på arbetsplatser inryms i arbetsmiljöbegreppet.⁴ Redan vid denna tidpunkt framhölls också att relationer i skolans värld kan ge upphov till psykiskt påfrestande situationer.⁵ I NJA 2001 s. 755 betonar HD framför allt det första ledet i 1 kap. 1 § AML, vilket kan anses slå fast att mobbning är att betrakta som ett exempel på ohälsa i arbetsmiljölagens mening.

Mer preciserade föreskrifter rörande mot-

verkan av mobbning på arbetsplatser återfinns i Arbetskyddsstyrelsens föreskrifter om åtgärder mot kränkande särbehandling i arbetslivet,⁶ vilka är juridiskt förpliktande och även gäller i skolan. I dessa stadgas inledningsvis om en allmän förpliktelse för arbetsgivaren att klargöra att kränkande särbehandling inte kan accepteras i verksamheten. Därefter framgår en rad skyldigheter vad gäller utformningen av rutiner för att förebygga, upptäcka, åtgärda och följa upp förekomsten av all sådan.

Kommunens övergripande ansvar

De flesta av reglerna på skolområdet riktar sig primärt till lärare och skolledare, vilka därmed är de som är närmast ansvariga för att mobbningsfrågor hanteras i enlighet med de uppställda normerna. Detta kan beskrivas som att det på individnivå råder en generell handlingsplikt för all skolans personal att ingripa då en elev utsätts för mobbning. På skolnivå, där rektor enligt 2 kap. 2 § SL innehar ledningsansvaret, skulle man vidare kunna tala om en på vissa punkter skärpt sådan. Vid eventuella brister i skolornas arbete är det dock ytterst kommunens uppgift att få till stånd en rättelse.⁷ Detsamma gäller beträffande skolornas eventuella icke-uppfyllande av de arbetsmiljörättsliga kraven. Kommunen har således, både i egenskap av arbetsgivare och huvudman för skolverksamheten, ett övergripande ansvar att se till att mobbning motarbetas på de egna skolorna.

Undersökningsskyldighet för skolan – upplysningsplikt för den mobbade?

Både i skollagens krav på att aktivt motverka mobbning och i det arbetsmiljörättsliga ansvaret att förebygga ohälsa i skolmiljön synes i någon mån ligga en förpliktelse för skolpersonalen att vara uppmärksam på och utreda förhållanden som skulle kunna tyda på före-

komsten av mobbning. Uppfyllandet av en sådan undersökningsskyldighet förefaller dock ofta kunna försvåras. Exempelvis torde det psykiska och verbala våld som i många fall kännetecknar mobbning till övervägande del förekomma där skolpersonalens övervakning är svårast, såsom i korridorer och uppehållsrum. Vidare visar forskning på att det är en vanlig reaktion hos individer som är utsatta för mobbning att tiga och inte berätta för omgivningen om sina problem. Det senare hade också varit fallet med Johanna Rosenqvist. Trots att hon uppvisat vissa tecken på vantrivsel hade hon varit mycket ovillig att tala om för de vuxna på skolan att hon var mobbad och även då dessa direkt konfronterat henne med frågor om hur hon mådde hade hon svarat att allt var bra.

Då en nödvändig förutsättning för att skolan skall kunna vidta åtgärder i syfte att stoppa mobbningen av en elev är att det finns en medvetenhet om problemet är detta aspekter som avsevärt synes kunna lägga hinder i vägen. HD uttalar härvidlag att ”de personer som vill ingripa och hjälpa” ställs ”inför stora problem” då den som är drabbad av mobbning reagerar med att tiga. Av övriga formuleringar i domskälen kan vidare anas att Johanna Rosenqvists ovilja att informera skolpersonalen om de rådande förhållandena har betraktats som en slags förmildrande omständighet för skolan. Samtliga instanser ansåg i detta avseende att hon, före det att hennes mor genom ett telefonsamtal till klassföreståndaren hade uppmärksammat denne på hennes problem, inte hade uppvisat sådana tydliga tecken på att hon var mobbad att skolan borde ha förstått att så var fallet och därmed ingripit. HD anmärker också att i första hand händelseförloppet efter denna tidpunkt, då skolan således fått direkt vetskap om att Johanna Rosenqvist mådde dåligt och upplevde sig vara utsatt för mobbning, har tillmätts betydelse. Detta skulle kunna tolkas som att den mobbade eleven bör ha ett visst eget ansvar att

upplysa skolpersonalen om sin situation i fall då mobbningen inte är uppenbar.

Stor frihet för skolorna

Inom både den psykologiska och sociologiska litteraturen återfinns en rad exempel på olika modeller som anger med vilka åtgärder och i vilken tidsföljd man bör ingripa i en pågående mobbningsituation. Den mångskiftande karaktären av dessa utgör ett talande faktum för att åsikterna går isär om hur mobbning bäst angrips och stoppas. Vad gäller detta uttalar HD att man i culpahänseende inte kan uppställa något krav på att skolan har använt sig av en viss preciserad handlingsmodell eller tillämpat en bestämd teori för att stoppa mobbningen av en elev. Likaså framhålls att det är utan betydelse för culpabedömningen i vilken ordning de vidtagna åtgärderna satts in från skolans sida. Detta kan påstås ge uttryck för att HD ansett att skolorna bör ha en stor frihet att själva besluta om hur den föreliggande situationen skall tacklas samt att det inte finns ett handlingsätt som genomgående är ”rätt”. Man skulle vidare kunna tolka HD:s uttalanden som att det viktigaste i skadeståndsrättsligt hänseende är att skolan har agerat mot pågående mobbning, snarare än *hur*.

I det enskilda fallet kan en åtskillnad göras mellan insatser vars primära syfte är att få slut på själva mobbningen respektive sådana som främst rör den drabbade elevens undervisningssituation. En av tingsrättens grunder för att ålägga kommunen skadeståndsskyldighet var i detta avseende att skolans åtgärder hade fokuserat mer på att Johanna Rosenqvist skulle återvända till undervisningen än på att förhindra att hon mobbades. HD förefaller dock inte ha ansett det behövt med en dylik uppdelning av skolans insatser, utan verkar i stället ha bedömt dessa utifrån ett helhetsperspektiv. I domskälen framhålls således både åtgärder som i första hand varit inriktade på att

Johanna Rosenqvist klarade av sin skolgång, bland annat att hon erbjudits ett individuellt schema, undervisning i mindre grupp samt hemundervisning, och sådana som vidtagits för att hjälpa och stödja henne som mobbad. Detta talar för att HD ansett samtliga åtgärder från skolans sida som på något sätt föranletts av det faktum att hon varit utsatt för mobbning, oavsett fokus, som relevanta för culpabedömningen.

Objektivt adekvata åtgärder

Det förhållande att HD räknar upp en rad åtgärder av olika slag som skolan faktiskt vidtagit gör att aktivitetskravet, det vill säga att något de facto görs för att försöka stoppa mobbningen av en elev, framstår som den röda tråden i culpabedömningen. Omvänt synes det därmed rimligt att en total underlåtenhet från skolans sida att agera borde medföra ansvar för kommunen. Mot bakgrund härav synes de i bedömningshänseende svåraste fallen vara de där åtgärder faktiskt har företagits men kanske inte haft önskad effekt. Frågan synes då bli om det varit rimligt att kräva att skolan antingen skulle ha vidtagit ytterligare förhindrande åtgärder eller andra former av insatser. Hur bedömningen skall ske i dylika fall besvaras till viss del genom NJA 2001 s. 755, där HD tar ställning till hur de åtgärder som en skola valt att sätta in skall värderas i förhållande till det resultat som uppnåtts med dessa.

I målet vittnade Johanna Rosenqvist om att de insatser som hennes klassföreståndare hade företagit då han fått kännedom om att hon kände sig utfrysad varit missriktade på så vis att de inte fått någon positiv effekt, utan snarare kommit att förstärka mobbningen av henne. Trots detta kom HD fram till att det inte kan ”ställas något reservationslöst krav på att åtgärderna varit framgångsrika” för att culpakravet skall vara uppfyllt. Därmed synes HD ha instämt i hovrättens bedömning att de

vidtagna åtgärderna, som bland annat bestått i samtal med mobbarna liksom kontakter med de inblandade parternas föräldrar, kurator och skolpsykolog, trots allt hade varit adekvata.

Av motivuttalanden på skolområdet framgår att skolan har ett ansvar att omedelbart ingripa mot mobbning och att en avvaktande attityd från skolpersonalens sida, trots misstankar om att sådan förekommer, kan förvärra situationen och innebära en mycket svår situation för mobbningsoffret.⁸ I detta avseende lyfter HD fram att ett enskilt samtal med mobbarna "genast" hade genomförts då det framkommit att de retat Johanna Rosenqvist. Vad gäller tidsaspekten synes HD, liksom hovrätten, vidare ha fäst vikt vid inom vilken tid insatser av *något* slag faktiskt företagits för att stoppa mobbningen, snarare än vid hur lång tid som förflutit innan åtgärder som fått en positiv effekt satts in. Så länge skolan inte förhållit sig passiv till att försöka komma till rätta med problemet förefaller således inte det förhållande att mobbningen kunnat fortgå under en längre tid ha ansetts motivera skadeståndsansvar för kommunen.

Det sagda skulle sammantaget kunna tolkas som att den objektiva adekvansen och lämpligheten av de vidtagna åtgärderna bör vara av störst intresse vid culpabedömningen. Mot bakgrund av detta resonemang synes omständigheten att insatserna inte haft avsedd effekt inte per automatik också innebära att de varit inadekvata.

Förebyggande och uppföljande åtgärder

Vid culpabedömningen förefaller HD främst ha tagit fasta på de åtgärder som skolan företagit direkt i förhållande till Johanna Rosenqvist. I domen nämns dock även att kommunen hade vidtagit "en rad åtgärder i syfte att allmänt förebygga och förhindra mobbning", vilket skulle kunna tolkas som att också insatser av detta slag bör vägas in i culpabedöm-

ningen. Som framgått inrymmer en stor del av de normer som återfinns i styrdokumentet på skolområdet och i arbetsmiljöregleringen ett krav på att skolorna skall vidta förebyggande insatser mot mobbning. Upprättandet av en handlingsplan i enlighet med vad läroplanen föreskriver torde vara ett exempel på en sådan åtgärd. I hovrättens bedömning, som HD hänvisar till i sina domskäl, lyfts som allmänna åtgärder bland annat fram att skolan hade infört ett system med kamratstödare, att mobbningsfrågor hade belysts genom allmänna diskussioner i klasserna samt att stödgrupper hade upprättats för elever som mått dåligt.

Den gemensamma faktorn hos åtgärder av förebyggande slag torde vara att dessa genomgående är inriktade på att motverka mobbning ur ett vidare perspektiv och att de därmed har en mer generell prägel än insatser som sätts in i ett enskilt fall. Mot bakgrund härav förefaller det enligt min mening knappast möjligt att påvisa adekvat kausalitet mellan en underlåtenhet från skolans sida att vidta förebyggande mobbningsåtgärder och en skada som till följd av mobbning uppstått hos en enskild elev. Även om det ter sig rimligt att beakta förekomsten av förebyggande åtgärder synes det därmed mindre troligt att brister i skolans förebyggande arbete i sig skulle kunna konstituera skadeståndsskyldighet i ett enskilt fall.

Det önskvärda förloppet då en mobbnings-situation uppdagats är självfallet att skolan genom effektiva insatser kan få denna att helt upphöra så snabbt som möjligt. Risken finns dock att ingripanden från skolans sida trots allt inte leder fram till någon förbättring för den utsatta eleven. Vidare kan man tänka sig att mobbningen fortsätter men övergår i en mer osynlig form av trakasserier efter att åtgärder satts in. För att undvika dylika situationer framgår på flera ställen i den formella regleringen att skolan, innan den utgår från att mobbningen upphört, har en skyldighet att noggrant följa upp de insatser som företagits.

Detta bör rimligtvis innebära att alla i skolpersonalen, trots att till synes framgångsrika åtgärder genomförts, även fortsättningsvis skall vara särskilt vaksamma på just den aktuella eleven.

I NJA 2001 s. 755 hade emellertid skolan haft svårt att få en bild av mobbningsituationen eftersom Johanna Rosenqvist, även efter det att mobbningen av henne kommit till skolans kännedom och nämnda åtgärder vidtagits, varit mycket ovillig att berätta om sina problem för skolpersonalen. HD lyfter härvid fram att kuratorn på skolan, som haft ett mycket stort antal möten med Johanna Rosenqvist efter att det framkommit att hon kände sig mobbad, ”ansträngde sig för att få reda på vad som plågade henne” men trots detta ”inte fick något egentligt svar” samt att skolpersonalen ”även på andra sätt” försökte ”att komma underfund med vad det var som gjorde att Johanna inte trivdes i skolan, dock utan framgång”. Vidare betonas att inte heller Johanna Rosenqvists mor bidrog med någon ytterligare information. Sammantaget ansåg HD att skolpersonalen hade gjort ”allvarliga försök att få reda på vad som pågick” och därför inte kunde lastas. En möjlig slutsats av detta skulle kunna vara att skolans uppföljningsskyldighet inte har ansetts oinskränkt och att den utsatta eleven själv bör ha ett visst fortsatt ansvar att hålla skolpersonalen informerad om händelseförloppet.

Skolverket som juridisk normbildare?

Det råder inget tvivel om att det i styrdokumentet på skolans område och i arbetsmiljöregleringen går att finna rättsliga normer för hur skolan skall förhålla sig till mobbning. Som framgått är dock dessa huvudsakligen av målsättningskaraktär, varför de främst kan sägas spegla sådana bakomliggande värderingar som bör genomsyra och löpa som en röd tråd genom hela culpabedömningen. Det

ta innebär ett stort tolkningsutrymme för både skolpersonal och kommuner. Med utgångspunkt från den formella regleringen blir det därmed svårt att formulera skolornas skyldigheter att motverka mobbning i termer av reella culpakriterier och tydligt dra gränsen för när en skola skall anses ha gjort vad som rimligen kan begäras.

Skolverkets uppdrag är att, genom bland annat tillsyn, uppföljning och utvärdering av skolverksamheten, arbeta för att de av riksdagen och regeringen fastställda målen och riktlinjerna för skolan förverkligas samt för att skolans värdegrund efterlevs. Praktiskt innebär detta att kontrollera att skolhuvudmännen och skolorna lever upp till de krav som uppställs i styrdokumentet på skolområdet. I denna egenskap av överordnad tillsynsmyndighet blir det en central uppgift för Skolverket att tolka och förtydliga innebörden av de skyldigheter som uttrycks i skollagstiftningen. Detta sker bland annat genom att verket ger ut olika typer av skrifter och allmänna råd rörande mobbnings- och värdegrundsfrågor, vilka är tänkta att fungera som ett stöd för skolorna i deras arbete.⁹ Även genom att i enskilda tillsynsärenden rörande mobbning, det vill säga med utgångspunkt från faktiska förhållanden, ta ställning till huruvida styrdokumentens krav har uppfyllts kan Skolverket i viss mån anses konkretisera skolornas skyldigheter. Åtminstone i fall där en genomförd utredning leder fram till att verket riktar kritik mot en kommun synes det i detta avseende möjligt att peka på vissa centrala kriterier som, enligt verket, innefattas i skollagens krav på ett aktivt motverkande av mobbning.

Trots att avsikten med tillsynsverksamheten främst är att påverka skolornas och skolhuvudmännens agerande och beslut i tillsynsärenden inte är juridiskt bindande synes det, mot bakgrund av det anförda, inte uteslutet att Skolverket i någon mån skulle inneha en roll som praxisbildare. Då skolornas rättsliga skyldigheter är så pass vaga kan man i vart fall tänka

sig att domstolarna skulle vilja snegla på de handlingsnormer som bland annat återfinns i verkets tillsynsbeslut och allmänna råd.

Perspektiv på culpaansvarets omfattning

Som framgått innefattar den formella regleringen framför allt krav på att skolorna skall ha rutiner för att upptäcka, åtgärda och följa upp enskilda fall av mobbning samt att de, utifrån en helhetssyn, skall arbeta förebyggande mot alla former av kränkande behandling och verka för att stärka skolans värdegrund. Frånsett uttalandet att det inte kan krävas att skolorna skall ha uppnått ett positivt resultat med de insatser som företagits för att stoppa mobbningen av en elev preciserar dock inte HD vilka närmare krav som allmänheten rimligen bör kunna ställa på skolverksamheten i dessa avseenden. Detta kan sägas tala för att HD inte velat binda domstolarna vid en uttrycklig culpanorm, utan i stället ansett att culpabedömningen bör innefatta en sammanvägning av samtliga förhållanden i den enskilda situationen.

Vilka omständigheter talar då för respektive emot en sträng culpabedömning? För att besvara denna fråga blir det nödvändigt med en avvägning utifrån en rad olika perspektiv, där bland annat den enskilde elevens intresse av en trygg skolsituation måste vägas mot skolans konkreta möjligheter att förhindra att denne mobbas.

I motiven till regeln om det allmänna skadeståndsansvar betonar man att man bör skilja på sådan myndighetsutövning som närmast ter sig som en service åt medborgarna respektive sådan som främst siktar till att tillvarata statens eller kommunens intressen, varvid det i sistnämnda fall finns skäl för allmänheten att kräva mer av den aktuella myndigheten.¹⁰ I detta avseende är emellertid skolverksamheten som helhet svår att definiera. Å ena sidan erbjuder skolorna fri skolundervisning för alla

barn, vilken syftar till att ge dem viktiga kunskaper inför framtiden samt möjligheter till intellektuell och personlig utveckling. Å andra sidan har verksamheten, på grund av skolplikten, ett betydande inslag av tvång och kan i förlängningen även sägas ta till vara statens intresse av en hög grundläggande utbildning hos medborgarna. Mobbning kan härvid påstås vara ett negativt fenomen som elever främst utsätts för på grund av skyldigheten att vistas i skolorna. Detta tog också HD fasta på för att komma fram till att regeln om skadestånd vid myndighetsutövning var tillämplig i NJA 2001 s. 755. Åtgärder som syftar till att komma till rätta med mobbning av en elev kan vidare i ett stort antal fall tänkas utgöra ett betydande intrång i dennes integritet, oaktat att de primärt vidtas i hjälpsyfte. Enligt min mening utgör detta aspekter som motiverar ett vidsträckt ansvar för kommunerna, varför det synes befogat att lägga ribban för culpakravet högt.

Beträffande ansvar vid myndighetsutövning nämner motiven vidare att en verksamhet med gamla traditioner i vissa fall får bedömas strängare än en mera nyetablerad. Det förhållande att skolverksamheten är att betrakta som mycket vedertagen skulle därmed i sig motivera en, generellt sett, sträng culpabedömning. Likaså pekar den omständighet att förekomsten av mobbning i skolans värld kan påstås vara en allmänt känd företeelse på att det bör finnas en hög beredskap för denna typ av problemsituationer.

Ur preventiv synvinkel blir det väsentligt om ett omfattande hot om skadestånd rent faktiskt skulle komma att öka kvaliteten på kommuners och skolors insatser mot mobbning, med ett minskat antal mobbningsfall som följd. Om skadeståndshotet framstod som en realitet även vid mindre fel eller försummelser är det möjligt att skolor och kommuner skulle bli mer medvetna om de av lagstiftaren uppställda kraven och att hanteringen av mobbningsfrågor skulle komma att förbättras ytter-

ligare. En dylik preventionseffekt vore självklart att betrakta som mycket positiv. Frågan är emellertid om det är lämpligt att skolorna får upp ögonen för mobbning enbart på grund av ett vidsträckt hot om skadestånd. För att uppnå en preventiv effekt i större skala torde det dessutom krävas att åtgärder vidtas också på andra plan i samhället.

Rättsläget efter NJA 2001 s. 755

Oaktat den för Johanna Rosenqvist negativa utgången i NJA 2001 s. 755 står det efter HD:s ställningstaganden klart att en skolas felaktiga eller bristfälliga agerande då en elev utsätts för mobbning är något som, med utgångspunkt från traditionella skadeståndsregler, faktiskt kan konstituera ersättningskyldighet för skolhuvudmannen. Det förhållande att domen, även om den drar upp vissa riktlinjer, inte uttryckligen klargör vad som egentligen innefattas i kravet på att skolan skall ha gjort vad som rimligen kan begäras medför emellertid ett avsevärt tolkningsutrymme då gränsen för en kommuns ersättningsansvar skall fastställas. Vid framtida skadeståndsbedömningar i denna typ av fall är det således, med HD:s uttalanden och den formella regleringens allmänt hållna normer som grund, möjligt att bygga upp den rättsliga argumentationen på många olika sätt.

Samtidigt som den juridiska problematiken kring mobbning på ett påtagligt sätt har kommit upp till ytan inom skadeståndsrätten efter NJA 2001 s. 755 har även en del nya frågeställningar dykt upp på det försäkringsrättsliga området. Då möjligheten att angripa en skolhuvudman på skadeståndsrättslig väg nu uppdragats kan ett ökat antal tvister mellan kommuner och enskilda elever förväntas vara på väg. Mot bakgrund härav blir det bland annat av intresse för kommunernas försäkringsbolag i vilken utsträckning ersättning från kommunalt tecknade ansvarsförsäkringar kan komma att aktualiseras. Kanske kom-

mer försäkringsbolagen i framtiden att ställas inför en rad bedömningsfrågor kopplade till denna typ av ersättningsanspråk.

För både domstolar och kommuner torde det rådande rättsläget i stort innebära en fortsatt osäkerhet om vad som i rättsligt hänseende egentligen krävs av skolorna vad gäller motarbetandet av mobbning. Med hänsyn dels till att mobbning kan ta sig många olika uttryck, dels till att varje situation torde vara unik i sitt slag kan emellertid anföras att det kanske inte är lämpligt eller ens möjligt att ställa upp en enhetlig culpanorm som i precisa termer definierar vilka skyldigheter som måste uppfyllas för undgående av skadeståndsansvar. Ätminstone teoretiskt synes förekomsten av en sådan kunna medföra en risk att kommunerna, av rädsla för skadeståndsskyldighet, skulle komma att fokusera så mycket på att leva upp till de uppställda culpakraven att de tappade bort helhetsperspektivet, vilket för en mobbad elev kanske skulle göra mer skada än nytta i vissa fall.

Sammanfattningsvis är den juridiska debatten kring mobbning ytterst aktuell och det är tydligt att det finns ett fortsatt intresse av att klargöra i vilken mån det med juridiska redskap är möjligt att angripa detta problem inom skolväsendet. Sannolikt står det därmed klart att sista ordet varken är sagt eller skrivet vad gäller ersättningsrättsliga spörsmål kopplade till mobbning i skolan.

Noter

- ¹ Uppgifter från Skolverkets hemsida; www.skolverket.se
- ² Prop. 1997/98:6, s. 36, 68
- ³ Prop. 1997/98:6, s. 68
- ⁴ Prop. 1976/77:149, s. 58ff
- ⁵ SOU 1976:1, s. 110
- ⁶ AFS 1993:17
- ⁷ Jfr prop. 1990/91:18, s. 21f
- ⁸ Prop. 1992/93:220, s. 86
- ⁹ Uppgifter från Skolverkets hemsida; www.skolverket.se
- ¹⁰ Prop. 1972:5, s. 519